

1914. – С. 3. 22. Киевская мысль. – 17 июля. – С. 1. 23. Германия объявила войну России // Киевская мысль. – 20 июля 1914. – С. 3. 24. На театре войны // Киевлянин. – 27 июля 1914. – С. 2. 25. Австро-сербская война // Южная копейка. – 19 июля 1914. – С. 2–3. 26. На русском театре военных действий // Южный край. – 16 августа 1914. – С. 2.

**Светлана Черник**

#### **АВСТРО-СЕРБСКИЙ КОНФЛИКТ 1914 Г. В ОСВЕЩЕНИИ ГАЗЕТНОЙ ПЕРИОДИКИ УКРАИНЫ**

*В статье на основе материалов газетных изданий Украины раскрываются события в сербском государстве в июне-июле 1914 г. Исследовано содержание публикаций киевских, одесских, харьковских и других региональных газет и изложено позицию этих изданий относительно австро-сербского конфликта, который став поводом для начала Первой мировой войны. Особенное внимание уделено статьям об обострении отношений между Австро-Венгерской империей и Сербским королевством и перерастанием их дипломатического противостояния в войну. Определено роль корреспондентских репортажем в освещении австро-сербского столкновения на Балканах.*

*Ключевые слова:* Сербия, Австро-Венгерская империя, война, газетные издания Украины, корреспондент.

**Svitlana Chernik**

#### **AUSTRIAN AND SERBIAN CONFLICT OF 1914 AS COVERED BY NEWSPAPERS IN UKRAINE**

*The article deals with events in Serbia in June – July of 1914 as covered by the newspapers in Ukraine. The content of the newspapers published in Kyiv, Odesa, Kharkiv, and other regional cities has been well researched and their standpoint concerning the events of the Austrian-Serbian conflict which triggered the World War I has been also studied. A special attention has been given to growing animosity between Austro-Hungarian Empire and Serbia as well as the transformation of their diplomatic conflict into the war. The role of news reports in the coverage of the Austrian-Serbian clash in the Balkans has been also well established.*

*Key words:* Serbia, Austro-Hungarian Empire, war, newspapers, reporter.

**УДК 94(477+470.62/.67):050“1925/1932”**

**Юлія Готкова**

#### **УКРАЇНСЬКІ ДРУКОВАНІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ КУБАНІ ТА ДОНУ ПРО УКРАЇНІЗАЦІЮ В ПІВНІЧНО-КАВКАЗЬКОМУ КРАЇ (1925–1932 РР.)**

*У статті йдеться про 1925–1932 рр., коли друковані періодичні видання Кубані та Дону публікувалися українською мовою. Висвітлюється процес українізації преси у Північно-Кавказькому краї, а саме: виконання плану з перекладу преси на українську мову, матеріальна та організаційна допомога у випуску преси, забезпечення передплат газет. Характеризується вихід газет “Радянський станичник”, “Червоний прапор”, “Червона газета”, “Новим шляхом”, районних газет та їх діяльність.*

*Ключові слова:* Північно-Кавказький край, українізація, “Радянський станичник”, “Червона газета”, “Новим шляхом”.

Українська преса під час проведення українізації в Північно-Кавказькому краї була однією зі складових у підтримці національно-культурного відродження українських мас, каналом інформування щодо ситуації в УСРР, розвитку освіти та науки, літератури та театру на Кубані та Дону.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення такого завдання, як простеження еволюції розвитку української преси Північно-Кавказького краю у період “коренізації”.

На сьогоднішній день українські друковані періодичні видання Північно-Кавказького краю досліджені дотично, у багатьох авторів є низка неточностей. Аналіз останніх досліджень доводить, що низка дослідників, які висвітлювали до сьогодні окремі аспекти цієї проблеми, зокрема, С. Заремба [1], О. Терещенко [2–3], Д. Білий [4–5], О. Панченко [6], Н. Ламосова [7], Т. Хлинніна [8], розкрили розвиток української преси у контексті загального українізаційного процесу.

Оглядаючи наукове вивчення української преси на Північному Кавказі та Доні, маємо достатні підстави стверджувати, що матеріалів із цієї проблеми достатньо, однак єдиного дослідження, яке

б розкрило специфіку та висвітлило увесь масив інформації з української преси Північно-Кавказького краю, немає. Відтак українська преса у Північно-Кавказькому краї упродовж 1925–1932 рр. охоплює різні галузі національно-суспільного життя і потребує спеціального огляду.

Для дослідників особливий інтерес представляє кубанська преса, бо вона є важливим джерелом для всебічного розгляду проблем українізації на Північному Кавказі та на Дону. У 1923–1932 рр. вона була одним із важливих суспільних процесів у Північно-Кавказькому краї, й тому періодичні видання постійно приділяли увагу її проведенню.

Розвиток української преси на Кубані й Дону, що входили тоді у єдиний Північно-Кавказький край, відбувся у 1925–1932 рр. Секретаріат Північно-Кавказького комітету партії у цей час ухвалював численні рішення щодо українізації. Ці рішення охоплювали матеріальну та організаційну допомогу у випуску преси українською мовою: виділення коштів на папір, дозволу відряджень редакторів газет в Україну тощо. Таким чином, держава почала втілювати тимчасово рівноправний доступ громадян до преси рідною мовою, нехай навіть і до преси винятково комуністичного напрямку. Преса приймала безпосередню участь "у справі організації мас і разом із тим у справі їх ідейного виховання" [9, с. 2].

До проведення українізації в 1923–1932 рр., зокрема у період громадянської війни, починаючи з 1917 р., на Кубані видавалося 6 україномовних газет – "Кубанська зоря", "Нове життя", "Чорноморщина", "Чорноморець", "Чорноморська Рада", "Чорноморський українець" [1, с. 103].

Українське населення на Північному Кавказі, Кубані, Ставропольщині, Тереку та Чорноморщині, після завершення революційних подій 1918–1920 рр., почало виявляти інтерес до преси. Однак своєї газети українською мовою ще не мав Північно-Кавказький край. У 1923 р. почав отримувати край лише газети із України, чого до цього часу не було. Зокрема, харківські "Вісті ВУЦВК" дійшли до Краснодару влітку 1923 р., а раніше, як зазначала газета "Пролетарська правда", їх там ні за яку ціну не можна було ні передплатити, ні купити [10, с. 1].

Українізацію проголошено більшовицькою владою у квітні 1923 року на XII з'їзді РКП(б), однак у друк перша українська газета на теренах Північно-Кавказького краю з'являється у 1925 р. У той час, як у листопаді цього ж року у Харкові – столиці УСРР, завідувач відділу преси при ЦК партії Демченко доповідав на пленумі ЦК спілки робітників преси, що "преса буйно розвивається" [11, с. 4], а на Всеукраїнському з'їзді учителів констатувала, що у 1923 р. 28 % газет виходило українською мовою, у 1924 р. – 38 % [12, с. 2].

У 1924 р. в Краснодарі започатковано видання газети "Красное знамя" із додатком "Советский станичник", що виходила російською, а вже наступного року – додаток друкувався українською мовою під назвою "Радянський станичник" [13]. Отож, із серпня 1925 р. "Радянський станичник" почав українізовуватися. Однак варто зазначити, що процес йшов повільно, й це занепокоїло українську секцію крайкому ВКП (б). У результаті чого було вжито заходів.

Додаток "Радянський станичник" не задовольняв потреб місцевої людності в українському друкованому слові, і тому виникло питання про видання окремої української газети, незалежно від "Красного знамені". Остання, після дискусії про українізацію на Кубані, під тиском із місць, змушена була написати на своїх сторінках, що "українська газета на Кубані буде. Вона мусить бути не для тих, хто її не хоче, а для тих, хто її хоче, кому вона потрібна" [14, с. 16].

І в тому ж 1925 р. спеціальна постанова Північно-Кавказького крайкому ВКП(б) "Про роботу серед українців" визначила подальший життєвий шлях газети, а саме: було вирішено перетворити додаток "Радянський станичник" газети "Красное знамя" в українську газету із використанням її для обслуговування усіх районів краю з українським населенням. Кубанському окружному комітету разом із відділом друку крайового комітету доручили втілити у життя його рішення [15, с. 14]. Київська газета "Пролетарська правда" на своїх сторінках, у рубриці "По радянських республіках", про це повідомила: "краснодарську газету "Советский станичник" у жовтні 1925 р. почали видавати українською мовою" [16, с. 2].

З появою цього тристорінкового випуску газети й розпочато історію друку української преси в період проведення українізації на території Північно-Кавказького краю, найбільшому регіоні компактного проживання українців на території РСФРР. Вихід газети "Радянський станичник" безсумнівно підтримали кубанці, які у своїх листах писали до неї: "Газета "Радянський станичник" – наша газета, якої ми чекали довго. Не слід її знищувати, бо в ній потреба дуже велика серед хліборобів. Мова, якою вона написана, – мова наша. Ми її розуміємо добре, хоч од деяких слів одвикли, але звикнемо, бо вони є наші, утворені нами і нашими батьками" (хлібороб З. Діброва) [4, с. 91]. На сторінках газети розгорнулася перша дискусія: чи потрібні українські газети на Кубані та чи зрозуміла ця мова кубанцям?

Завдяки газеті "Радянський станичник" з'явилася можливість в українців висвітлювати відомості про своє життя, зокрема, за виступи щодо переведення освіти на рідну мову: "На засіданні стан ради (станичної ради – примітка автора) серед інших справ було поставлено

питання про те, на якій мові вчити дітей в школі. Це питання поставив робітник, котрий недавно прибув до станиці Полтавської. Він указав, що однієї російської школи мало, що треба відкривати ще одну. В станиці 95 % складають українці. Населення – хлібороби заявили, що наші діти вчилися по-українськи, то й нехай вчаться. На сцену виліз тоді вчитель, котрий почав доказувати станичникам "превосходство русского языка над украинским". Тільки хлібороби припинили його "гарячу" промову та попрохали зійти зі сцени" [17].

Навесні 1926 р. цю маленьку газету, єдину на терені Північно-Кавказького краю, закрили, а передплатники, сількори та деякі її співробітники були передані новій крайовій газеті [18, арк. 20].

На початку 1926 р. почала виходити у Краснодарі газета "Червоний прапор". Вона була україномовним органом Північно-Кавказького крайкому ВКП(б) та позиціонувала себе як українська газета усього Північно-Кавказького краю, яка вела також, як і "Радянський станичник", на своїх сторінках гостру дискусію про феномен української мови на Кубані й необхідність видання власної української преси [19, с. 3].

Ця краснодарська газета дала змогу читачам-українцям побачити чітку картину подій щодо впровадження українізації на Кубані: "За останній рік дуже багато писалося в газетах, говорилось на різних зборах про українізацію Кубані. А деякі установи виносили палкі резолюції про те, щоб українізувати в станицях не тільки школи та хати-читальні, а й радянський апарат (станраду, суд і т.п.). Одначе від цього нікому не легше. Постанови залишаються на папері... Станична рада станиці Уманської Кубанської округи ще в лютому місяці прийняла постанову про українізацію. Рада хутора Козаче Коренівського району на Кубані і вивіску зняла з ради та написала українською мовою. А українізація так і не проводиться! Районні виконкоми стоять збоку та чекають, що воно з того вийде. Досить розказувати "теплі" слова про українізацію! Треба взятися за практичну роботу" [20].

З кінця вересня 1926 р. замість газети "Радянський станичник" та "Червоний прапор" виходила газета "Червона газета" у Ростові-на-Дону, як крайова газета української секції Північно-Кавказького крайкому ВКП(б) та Донського окружного ВКП(б). А з другого номера за 1928 р. вона стала крайовою тільки української секції Північнокавказького крайкому ВКП(б). Кубанський дослідник К. Плохий у збірці "Наш край" (1928 р.) констатував тоді, що на Північному Кавказі, на більш ніж 3 млн українського населення, а видається тільки одна українська газета [21, с. 33].

Розпочинала свою діяльність редколегія "Червоної газети" у 1926 р. із одного працівника-сількора та 35 передплатників платного тиражу. Через рік вона, будучи на той час єдиною україномовною газетою в РСФРР, вже мала постійну редакцію й понад 200 сільських кореспондентів [22, с. 3], й стала розходитися по Кубані, Донщині, по округах Армавірській, Сальській, Таганрозькій та ін. До цієї газети стали писали про усе й із різних місць Північного Кавказу. Як писала редакція, матеріалу, який вона одержувала від своїх співробітників, вистачило б не тільки на щотижневу газету [21, с. 33].

З 15 квітня 1927 р. "Червона газета" започаткувала літературну сторінку [23, с. 179], у якій публікували свої перші доробки молоді українські письменники. Зокрема, С. Баклаженко друкував свої вірші у "Червоній газеті" та інші. Головним редактором газети був Ф. Чапала (літературний псевдонім – Вишневецький), секретарем – письменник С. Добровольський, літературним редактором і відповідальним за випуск – поет І. Луценко [6, с. 77].

Не раз писалося про те, що видання треба збільшити до двох-трьох разів на тиждень, а пленум Старомінського виконавчого комітету Донського округу висловився навіть за те, щоб вона виходила щоденно. Але ініціатива не знайшла підтримки, й газета продовжувала виходити раз на тиждень, як і раніше [21, с. 33]. І тільки у 1929 р. секретаріат Північно-Кавказького крайкому партії вирішив збільшити наклад "Червоної газети" удвічі та доручив крайвиконкому виділити для цієї мети додатково 4,5 пудів паперу та 6450 крб., визначивши це як місячну норму [2, с. 73]. Приймавши таке рішення щодо збільшення накладу, секретаріат таким чином додав зусиль, щоб ця газета отримала масове розповсюдження на території Північного Кавказу та у донських округах. Отож, виходити газета почала у період 1929–1932 рр. двічі на тиждень.

Газета набувала значної популярності серед українського населення краю, про що свідчить збільшення накладу: у грудні 1929 р. "Червона газета" мала тираж 4 тис. примірників, у січні 1930 р. – 6,5 тис., березні – 9 тис., липні – 10 тис., вересні – 18 тис., жовтні – 26 тис., листопаді – 36 тис. І в грудні 1930 р. наклад становив 38 тис. примірників. "Червону газету" передплачували усі українські школи, хати-читальні, клуби "Нацмен", також була значна кількість окремих передплатників серед пересічних громадян [6, с. 77]. Це свідчило про розширення та поглиблення українізаційних процесів на Кубані, які стосувалися кожної станиці, школи, установи, закладу.

У 1931–1932 рр. при "Червоній газеті" виходив двотижневий додаток українською мовою "Червона газета для малописьменних" [24, с. 56] та ілюстрований журнал "Глобус" [1, с. 103]. У 1932 р. видання "Червона газета" ліквідовано у зв'язку із припиненням українізації у Північно-Кавказькому краї [25, с. 213].

Політику влади в сфері українського друку ілюструє історія видання краснодарського українського педагогічного журналу "Новим шляхом", який був першим україномовним журналом у Північно-Кавказькому краї. Ініціатива створення журналу належала Народному комісаріату народної освіти (далі – Наркомос) РСФРР, який виділив позику на його друк на початку 1927 р. Його вихід вагомо підтримала й Україна, перерахувавши значну на той час суму в 10 тис. крб., з якої частина грошей призначалася на часопис "Новим шляхом" [6, с. 71]. Редактором журналу "Новим шляхом" спочатку був викладач суспільствознавства та автор шкільних підручників А. Лісогор, його наступником став викладач Краснодарського робітничого факультету М. Лола [26, арк. 19].

Видавався цей педагогічний журнал у Краснодарі упродовж 1927–1930 рр. як орган комітету національностей Наркомосу РСФРР. Усього за час його існування вийшло 14 номерів, з яких: два – у 1927 р., п'ять – у 1928, шість – 1929, і єдиний та останній номер – у 1930 р. [7, с. 48].

Незважаючи на те, що виходив у друк журнал "Новим шляхом" раз у два місяці, і нерегулярно, він усе ж став одним із перших та найбільш цікавих серед місцевих українських періодичних видань. Дуже швидко став відомим та почав користуватися серед української та російської інтелігенції популярністю, адже читали його переважно викладачі українських шкіл та робітники. Журнал багато уваги приділяв питанням українізації Кубані, чому практично у кожному його номері присвячувалися статті. Це видання мало розділи, які допомагали педагогам пришвидшити своє зацікавлення українською тематикою: "Методика і практика школи", "Політосвіта", "Краєзнавство", "З культурного життя", "Трибуна вчителя", "Життя та побут", "Літературна сторінка", а також хроніку та бібліографію. У журналі друкувалися також твори членів української асоціації пролетарських письменників В. Очерет ("Сигнал"), О. Кирий ("В бурю"), О. Розумієнко ("Нехай у мене батько богомільний") та інші [7, с. 50].

На початку 1930 р. його вирішили зробити крайовим, перенести редакцію у Ростов-на-Дону та надали йому додатково суспільно-політичну та літературну спрямованість. Однак упродовж всього 1930 р. випуск журналу "Новим шляхом" у Ростові-на-Дону так і не розпочато [7, с. 51]. Це було не випадково: журнал об'єднав навколо себе майже всю українську викладацьку еліту Кубані, яка підтримувала процес українізації та з ентузіазмом скеровувала свою діяльність на розповсюдження української мови на теренах Північно-Кавказького краю, і влада занепокоїлася.

Закриття журналу відбулося попри те, що у тому ж 1930 р. президія Ради національностей Центрального виконавчого комітету (далі – ЦВК) СРСР своєю постановою від 11 лютого поточного року "Про практичне здійснення національної політики в Північно-Кавказькому краї" ухвалила: "В найближчий час утворити в центрі Північно-Кавказького краю, округах з українським населенням осередки української культури – театри, бібліотеки, літературні об'єднання письменників-українців, активізувати діяльність преси" [8]. Постанова навіть вимагала притягувати до судової відповідальності, та звільняти із роботи тих осіб, які не виконували завдань українізації [1, с. 99]. Проте справа не вирішувалася – у постанові від 20 лютого цього ж року, але вже прийнятій Президією ВЦВК – відзначався недостатній розвиток видавничої справи національними мовами, особливо наголошувалося на відсутності видань з питань поточної політики, букварів, сільськогосподарської літератури, незадовільне обслуговування національних районів газетами рідною мовою.

У стенографічному звіті засідання колегії Наркомосвіти УСРР від 7 грудня 1930 р. зазначалося, що культурне обслуговування українського населення Північного Кавказу "в зв'язку з ліквідацією округ створились кращі умови для запровадження українізації. В найближчий час маємо організувати 9 районних газет, крім крайової "Червоної газети", маємо видати педагогічний та літературний щомісячник, маючи на увазі, що в майбутньому з нього буде утворено 3 журнали – літературний, науково-педагогічний, політико-громадський... ми певні в тому, що здійснити національну політику партії і радянської влади на Північному Кавказі щодо українізації. Ми зможемо, але це цілком залежить в певній мірі і від тої допомоги, яку ми дістанемо від НКО УСРР" [27, арк. 67].

У 1925–1932 рр. в межах теперішньої території Краснодарського краю та у тодішньому крайовому центрі – Ростов-на-Дону – не тривалий час виходило чимало періодичних україномовних видань. Зокрема, у другій половині 1920-х рр., окрім газет "Радянський станичник", "Червоний прапор" (обидві виходили у Краснодарі), "Червона газета" із її двотижневим додатком "Червона газета для малописьменних (у Ростові-на-Дону), виходило близько десяти районних газет українською мовою, які друкували фактично усі матеріали українською мовою. Ще 8 російських газет, які мали українські сторінки. Зокрема, редакція російського літературного журналу "На под'єме" восени 1927 р. започаткувала відділ для творів українських письменників Північного Кавказу [21, с. 33].

На початку 1930-х рр. кількість районних україномовних газет збільшилася удвічі – близько 20 україномовних газет виходило у друк, і їх загальний тираж перевищував 150 тис. примірників [7,

с. 52]. На 1931 р. на Кубані виходило 20 українських газет [5, с. 19]. На Дону такі газети виходили у Кашарському та Азовському районах. Їх розповсюджували й у сусідніх районах, у яких проводилася українізація. Такі газети виходили у Єйському та Кущівському районах, значна частина території яких перебувала в адміністративних межах Ростовського округу [2].

У період українізації, на території Північно-Кавказького краю, зокрема у Краснодарі та у Ростові-на-Дону, також виходили й інші українські журнали й альманахи: журнал-підручник для шкіл малописьменних Північно-Кавказького краю "Шляхом Ільіча" (1931–1932 рр.), журнал української секції Кубанської асоціації пролетарських письменників (далі – КАПП) "Ленінським шляхом" (у Краснодарі, потім у Ростові-на-Дону) (один номер – у 1930 р., та три – у 1932 р.), та літературно-художній альманах "Поступ" (у Ростові-на-Дону) (один номер у 1931 р.) і "Наступ" (у Краснодарі) (1931 р.). Останній альманах, як і альманах "Великим колективом", який вийшов у 1930 р., теж був органом української секції КАПП та сприяв розвитку національної культури на Кубані. Перший номер альманаху "Наступ" вийшов у травні 1931 р. у Краснодарі, у тому ж році – другий і останній номер [4, с. 93].

Районна україномовна преса на Кубані й Дону почала з'являтися лише із 1931 р. з українізацією газети Коренівського району "Колективіст", що стало наслідком реалізації плану українізації 17 районів Кубані. Через об'єктивні, а більше через суб'єктивні причини районна преса розвивалася дуже повільно та відображала загалом труднощі українізаційного процесу. З одного боку, бракувало україномовних журналістів. Їх підготовка у РСФРР не проводилася. Із десяти випускників Харківського інституту народної освіти, скерованих на Кубань 1930 р. не було працевлаштовано у редакції районних газет жодного. З іншого боку – партійні комітети, які опікувалися випуском газет, здебільшого стояли осторонь добору україномовних журналістських кадрів [13].

Не варто відкидати негативне ставлення до українізації й російськомовних працівників газет, які протидіяли цьому процесу, порушували вимоги директивних органів про вміщення у часописах українських сторінок, розгортання робітськорівського руху серед українського населення. Усе це стало причиною того, що на кінець 1932 р. лише третина районних газет українізованих районів перейшли на українську мову, а саме: "Сполох" (станція Брюховецька, 1930–1931 рр.), "Колгоспний шлях" (станція Слов'янська, 1930–1931 рр.), "Колгоспник" (станція Кущевська, 1930–1932 рр.), "Колгоспний шлях" (м. Єйськ, 1931–1932 рр.), "Червоний прапор" (м. Краснодар, 1931–1932 рр.), "Колективіст" (станція Коренівська, 1930–1932 рр.), "Колективіст" (станція Павлівська, 1931–1932 рр.), "Колгоспне Приазов'я" (Азов, 1932 р.), "Кошарський колгоспник" (селище Кошари, Дон). Двома мовами (російською і українською) друкували матеріали газети "Соціалістичне тютюнництво" (станція Сіверська, 1931–1932 рр.) і "За пролетарські кадри" (м. Краснодар, 1928–1932 рр.) [13]. Також виходила у Темрюку російською та українською мовами газета "Червоний таманець" у 1931 р. У 1932 р. вона виходила тільки українською мовою, а у 1933 р. – припинила своє існування.

Намагалися також українізуватися в період українізації на території Північно-Кавказького краю: "Ударник колгоспу" (станція Старомінська, Кубань), "Червоний тютюнник" (станція Абінська, Кубань), "Шлях Ілліча" (село Червоногвардійське, Ставропілля), "Колгоспний ударник" (станція Кагальницька, Дон) [13].

Для дітей, із грудня 1930 р. видавали "українську сторінку" в крайовій дитячій російськомовній газеті "Ленинские внучата" [7, с. 48]. Виходила із щомісячною, а потім із щотижневою змінною ця "українська сторінка". Були плани видання окремої дитячої української газети, проте до випуску такої газети справа не дійшла [3].

В усіх українських районах належало видавати хоча б одну україномовну газету. В усіх місцевих газетах 30 листопада 1930 р. наказано розміщувати українську сторінку не рідше, ніж раз на п'ять днів. Усіх, хто гальмував українізацію, преса повинна була визначати як ухильників від генеральної лінії партії. Однак насправді успіхи проведення українізації не були високими, незважаючи на заклики. Зокрема, президія Темрюкської районної КК-РСІ провела 8 жовтня 1932 р. засідання, присвячене українізації. На ньому обговорювалася стаття, яка друкувалася у районній україномовній газеті "Червоний таманець" (24 серпня 1932 р.), про працівників організацій, які "зривають" українізацію апарату. У публікації відмічалось, що завідувач райфінвідділу Павленко, маючи робітника, який володів українською мовою, не перевів роботу на українську мову, що завідувач райвно Мірко "переводив окремі відношення по станицях з української на російську, через відмови співробітників загального відділу райвиконкому друкувати їх на українській мові", а секретар Темрюкського райвиконкому Облаєва встановила постановою райвиконкому від 10 вересня 1932 р., остаточний термін переходу на українську мову – 1 січня 1933 р., всупереч рішенню райкому про перехід на українську мову з 1 вересня 1932 р. [28, с. 298].

Українізація періодичних видань на Північному Кавказі та Нижньому Подонні, так як і у інших сферах, де проводилася українізація, не отримала свого логічного завершення. Значне піднесення

української культури на території Північно-Кавказького краю викликало негативне ставлення з боку влади. Повних обертів цей процес набрав у грудні 1932 р. "Українізація безапеляційно засуджувалася як непродумана і шкідлива кампанія", і місцевим органам наказувалося "негайно зупинити українізацію, і перевести на Північному Кавказі діловодство радянських і кооперативних органів "українських" районів, а також усі існуючі газети та журнали з української мови на російську як більш зрозумілу для кубанців" [2, с. 71]. Отож, усе закінчилося після постанови ЦК ВКП(б) "Про хід хлібозаготівель на Україні, Північному Кавказі та у Західній області", яка дала блискавичний старт у триденний термін деукраїнізації Кубані, й усього Північно-Кавказького краю.

Таким чином, у 1932–1933 рр. сталінський режим завдав жорстокого удару українській культурі, освіті та пресі. Численні українські газети та журнали, що виходили тоді у крайових та обласних і районних центрах коштом держави, були ліквідовані. Десятки письменників, професійних журналістів, сількорів стали жертвами жорстоких репресій. Незважаючи на сумний фінал українізації та певні складнощі, які були наявні під час впровадження програми українізації у сфері періодичної преси, втілити у життя план із переведенню преси на українську мову загалом вдалося.

Україномовна преса попри усі ідеологічні обмеженості стала справді засобом національної самоідентифікації. Вона пов'язала україномовне населення у єдину спільноту, надала українцям Північно-Кавказького краю можливість відчути себе єдиним цілим із материковими українцями. Преса виступила потужним каталізатором українізаційних процесів.

Однак не слід забувати й про те, що підпорядкування друкованих органів партійним комітетам та виконавчим органам влади на усіх рівнях зробило їх інструментом політики цих інститутів, унеможливило позапартійне громадянське представництво. Яскравим прикладом цього були спроби України "запропонувати Народному комісаріату освіти РСФРР передати журнал "Новим шляхом" крайовим організаціям", які звичайно залишилися без уваги та реакції.

Таким чином, упродовж 1925–1932 рр. на території Північно-Кавказького краю з'явилася перша українська газета "Радянський станичник", журнал "Новим шляхом", згодом друком вийшла низка інших україномовних газет та журналів, які стали інструментами гуртування українців. Відбулася мобілізація української інтелігенції: письменників, редакторів, учителів, які висвітлювали на сторінках друкованих періодичних видань становище українізації в 37 районах, у яких зосереджувалася основна маса українського населення Північно-Кавказького краю.

#### *Список використаних джерел*

1. Заремба С. З національно-культурного життя українців на Кубані 20–30 рр. ХХ ст. / С. Заремба // Київська старовина. – № 4. – 1993. – С. 94–104.
2. Терещенко О. Українське відродження на півдні Росії / О. Терещенко // Схід. – № 6. – 1998. – С. 68–73.
3. Терещенко А. Г. Украинизация в Северо-Кавказском крае / А. Г. Терещенко. – Режим доступу: [http://www.donvrem.dspl.ru/Files/article/m2/2/art.aspx?art\\_id=84#pro](http://www.donvrem.dspl.ru/Files/article/m2/2/art.aspx?art_id=84#pro)
4. Білий Д. Д. Малиновий Клин: Нариси з історії українців Кубані / Д. Д. Білий. – К.: Товариство "Україна", 1994. – 117 с.
5. Білий Д. Національно-культурний розвиток українського населення Кубані у 1921–1933 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.02 "Історія України" / Д. Білий. – Донецьк, 1994. – 21 с.
6. Панченко О. Розгром українського відродження на Кубані / О. Панченко. – Лос-Анджелес: [б. в.], 1979. – 98 с.
7. Ламосова Н. В. К истории кубанского украиноязычного журнала "Новим шляхом" / Н. В. Ламосова // Кубань-Украина: вопросы историко-культурного взаимодействия. – Вып. 4 / [Сост. А. М. Авраменко]. – Краснодар-Киев: "ЭДВИ", 2010. – С. 47–53.
8. Хлынина Т. П. Украинизация Северо-Кавказского края: замыслы и воплощение / Т. П. Хлынина // Кубань – Украина. Вопросы историко-культурного взаимодействия. Краснодар, 2006. – Вып. 1. – Режим доступу: <http://kuban-ukraine.org/ru/hlinina.html>.
9. Вага преси // Пролетарська правда. – № 244(1255). – 24 жовтня 1925. – С. 2.
10. Українське культурне життя на Кубані // Пролетарська правда. – № 234(1245). – 13 жовтня 1925. – С. 1.
11. Стан української преси // Пролетарська правда. – № 266(1277). – 20 листопада 1925. – С. 4.
12. Всеукраїнський съезд учителей // Пролетарська правда. – № 7(1018). – 10 січня 1925. – С. 2.
13. Українська діаспорна преса Росії. – Режим доступу: <http://kobza.com.ua/doslidzhennja/1088-ukrajinska-diasporna-presja-rosiji.html>.
14. Петлюра С. Українізація на Кубані та Північному Кавказі / С. Петлюра // Тризуб (Париж). – Ч. 19. – 1926. – С. 14–16.
15. Еженедельник Народного Комиссариата просвещения РСФСР. – № 29. – 1925. – С. 14–15.
16. Українізація в РСФРР // Пролетарська правда. – № 240(1251). – 20 жовтня 1925. – С. 2.
17. Радянський станичник. – Ростов-на-Дону. – 12 листопада 1925.
18. ЦДАВО України, ф. 3968, оп. 1, спр. 82, арк. 20.
19. Пастушко І. Шляхи українізації Кубані / І. Пастушко // Вісті ВУЦВК. – № 142. – 1926. – С. 3.
20. Червоний прапор. – Ростов-на-Дону. – 18 вересня 1926.
21. Плохий К. Українізація на Північному Кавказі / К. Плохий // Наш край. – № 2. – Прага. – 1928. – С. 31–36.
22. Вишневецький Б. Українці в РСФРР / Б. Вишневецький // Вісті

ВУЦВК. – Харків. – 16 квітня 1927. – С. 3. 23. Баклаженко С. Українська культура на Північному Кавказі по Жовтні / С. Баклаженко // Червоний шлях. – № 5–6. – 1929. – С. 172–183. 24. Енциклопедія українознавства: у 10 т. / [гол. ред. Володимир Кубійович]. – Париж-Нью-Йорк: Молоде життя, 1973. – Т. 7. – 396 с. 25. Савка Я. Російщення Кубані – південно-східнього бастиону України / Російщення України: наук.-попул. зб. / Л. Полтава (голов. ред.); редкол.: І. Білинський [та ін.] / Я. Савка. – К.: Укр. конгрес. ком. Америки, Ради оборони і допомоги Україні, 1992. – 407 с. 26. Государственный архив Российской Федерации, ф. А-296, оп.1, д. 396, 81 л. 27. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 789, арк. 61–68. 28. Иванцов И. Г. Украинизация Кубани 1922–1932 гг.: на материалах районных КК-РКИ ВКП (б) / И. Г. Иванцов // Кубань-Украина: вопросы историко-культурного взаимодействия [Сост. А.М. Авраменко]. – Краснодар-Киев: "ЭДВИ", 2010. – Вып. 4. – С. 294–307.

**Юлия Готкова**

### **УКРАИНСКИЕ ПЕЧАТНЫЕ ПЕРИОДИЧЕСКИЕ ИЗДАНИЯ КУБАНИ И ДОНА ОБ УКРАИНИЗАЦИИ В СЕВЕРО-КАВКАЗСКОМ КРАЕ (1925–1932 ГГ.)**

*В статье речь идет о периоде 1925–1932 гг., когда печатные периодические издания Кубани и Дона выходили на украинском языке. Освещается процесс украинизации прессы в Северо-Кавказском крае, а именно: выполнение плана по переводу прессы на украинский язык, материальная и организационная помощь в выпуске прессы, обеспечение подписки газет. Характеризуется выход газет "Радянский станичник", "Червоный прапор", "Червона газета", "Новым шляхом", районных газет и их деятельность.*

*Ключевые слова: Северо-Кавказский край, украинизация, "Радянский станичник", "Червона газета", "Новым шляхом".*

**Yulia Gotkova**

### **UKRAINIAN PRINT PERIODICALS IN THE KUBAN AND DON ABOUT UKRAINIANIZATION IN THE NORTHERN CAUCASUS (1925–1932)**

*The article tells about the period 1925–1932, when printing periodicals Kuban and Don were published in the Ukrainian language. The process of Ukrainianization of the press in Northern Caucasus is explained, especially, in the plan of shifting of the press into Ukrainian, financial and organizational support in the production of the media, the newspapers' subscriptions. Newspapers "Radyanskyu stanychnyk", "Chervonyu prapor", "Chervona hazeta", "Novym shlyakhom", regional newspapers and their activities are described. The goal of this article is to follow the evolution of Ukrainian Press of the North Caucasus region during the indigenization.*

*Key words: the North Caucasus region, Ukrainianization, "Radyanskyu stanychnyk", "Chervona hazeta", "Novym shlyakhom".*

**УДК 94 (477 + 438) "1920/1939"**

**Василь Футала**

### **ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ: СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ БАЧЕННЯ**

*У статті проаналізовано праці сучасних українських учених, присвячені історії створення та діяльності легальних українських політичних партій і рухів у міжвоєнній Польщі. Показано пріоритетні напрями досліджень, персоніфіковано внесок учених у вивчення наукової проблеми, звернено увагу на процес поглиблення наукових історичних знань, виокремлено питання, що потребують подальшого розгляду.*

*Ключові слова: партійно-політичне життя, національно-демократичний рух, соціалістичний рух, політична стратегія і тактика, християнсько-суспільний рух.*

Партійно-політичне життя західних українців міжвоєнної доби ХХ ст. уже віддавна привертає увагу істориків та представників інших соціогуманітарних наук. Після 1991 р. ця проблема посіла вагоме місце в академічному полі України не тільки з огляду на її наукову актуальність, а й через потреби суспільної практики, зорієнтованої на розв'язання політичних і національно-культурних проблем новітнього державотворення.

Окремі фрагменти історіографії українського національно-демократичного, християнсько-суспільного та соціалістичного рухів висвітлили автори публікацій, присвячених становищу західноукраїнських земель у складі Другої Речі Посполитої [1] та українсько-польським взаєминам у